

hprof. PhDr. **Juraj Šedivý**, MAS, PhD.
Katedra archívnictva a PVH, FiF UK v Bratislave
juraj.sedivy@uniba.sk

Posúdenie odbornej úrovne
doc. Miloša Mareka, PhD.
pre dosiahnutie titulu profesor

Profesor by v súčasnosti mal byť tak povediac renesančnou osobnosťou – mal by byť výborným učiteľom, kvalitným vedcom, dobrým organizátorom získavajúcim a spravujúcim projekty a celkovo inšpiratívnou osobnosťou nielen pre svoje pracovisko ale pre Slovensko a optimálne aj širšie zahraničie. Z týchto hľadísk ponúkam svoj pohľad na kolegu, ktorého prácu s rešpektom sledujem už približne dve desaťročia.

Inaugurant vyrastal na takpovediac „pocitivej pozitivistickej škole slovenskej historiografie“, ktorú reprezentovali z jeho učiteľov najmä prof. Richard Marsina a prof. Vincent Sedlák. V intenciách ich školy boli profilované aj prvé inauguratorove práce, no neostal v ich tieni a hľadá si vlastné metódy a cesty. Okrem štúdia histórie uplatňuje vo svojej vedeckej produkcii ako aj pri výučbe obe svoje pedagogické trajektórie – vyštudoval totiž nielen históriu, ale získal aj titul z klasických jazykov. Latinčina mu tak otvára dvere prostredníctvom písomných prameňov do sveta stredoveku, ktorý menej znalým ostáva zatvorený alebo prinajmenšom privretý. Prostredníctvom edície sprostredkúva inaugurator tieto (pováčšinou latinské) pramene širokej vedeckej societe.

VEDECKÁ ČINNOSŤ

Z hľadiska chronologického sa inaugurator **profiluje** ako stredovekár s ťažiskom výskumov v 13. až 15. storočí, ale spodnú hranicu posúva podľa potreby až do obdobia Veľkej Moravy resp. opačným smerom do 16. či ojedinele až 17. storočia. Tematicky má široký záber výskumu, no skupiny tém sú čitateľné – koncentruje sa na stredoveké skupinové identity („etniká“), regionálne dejiny, cirkevné dejiny, výskum šľachty a kriticky analyzuje písomné pramene a sprístupňuje ich formou vedeckých edícií.

K **výskumom etnicity** stredovekých obyvateľov územia dnešného Slovenska – jeho doteraz najvýraznejšou monografiou je práca Cudzie etniká na stredovekom Slovensku. Už fakt, že vyšla v 2 vydaniach a má aj najväčší ohlas, svedčí o recipovanosti témy a kvalitnom spracovaní. Mnoho citácií autor nezachytil – prácu citujem aj vo viacerých svojich prácach, ktoré som nenašiel v zozname ohlasov, takže ten počet citácií bude určite reálne väčší než je v podkladoch. Ja využívam najmä autorove pasáže k dejinám Nemcov na našom území. Považujem ich za výbornú pomôcku, hoci – k tomu názvu práce sa vždy tak trochu pýtam – kto bol vlastne v Uhorsku domáci a kto cudzí? Aj autor vo svojej štúdii o začleňovaní „cudzích etník“ do stredovekej uhorskej spoločnosti (2006) napr. o Nemcoch píše, že sa s nimi v tomto priestore stretávame „už od najstarších čias“ – teda boli naozaj cudzí? Napr. v takej stredovekej Bratislave sa ako cudzí museli cítiť skôr Slováci a Maďari.

Téme som sa venoval aj ja v štúdii *Jazyková a etnická pluralita v stredovekom Prešporoku/Bratislave – stredoveká realita alebo moderný obraz?* (2012), tak si dovoľujem poopraviť niektoré autorove závery z jeho štúdie k etnicite obyvateľov stredovekej Bratislavy (2016). Myslím si, že autor trochu preceňuje podiel Slovákov v počiatkoch vznikajúceho mesta – radí k nim napr. mešťana Wocha, ktorý mal podľa mňa hornonemecké meno (z nem. Wache = Strážca). Taktiež pri ľuďoch s menami Forma a Pech je otázne, či boli „buď Maďari alebo Slováci“ (s. 10). Celkovo je metodologicky trochu problematické hovoriť v stredoveku o nejakej „jednozložkovej“ etnicite – skôr išlo o kontextovo/situačne orientované skupinové identifikácie (teda mohlo ísť o ľudí, ktorí hovorili iným jazykom pred šľachtou a iným pred mešťanmi a pritom sa identifikovali s kráľovstvom viac ako s niečím, čo by sme my definovali ako národ). Navyše pri menách ako *Behem/Pehem* je ťažko povedať, či ho možno vysvetliť etnicky alebo geograficky (teda či je to indícia, že mohol byť nositeľ

Čechom alebo napr. len z Čiech). Okrem toho samotný autor uvádza, že takto boli označovaní aj Slováci. Treba poopraviť aj tézu, že bratislavské židovské obyvateľstvo nežilo pospolu v gete (s. 16) – počas celého stredoveku obývali Židia v Bratislave kompaktno jedno miesto – najskôr (do 1360) *Judenhof* na Panskej a neskôr (po 1367) južnú časť dnešnej Nedbalovej ulice zvanú v tom čase *Judengasse*. Na ich čele nestál „ich vlastný richtár (s. 17) ale tzv. *Judenrichter*, ktorým bol kresťan, spravidla člen mestskej rady.

Nie som zástancom teórie o *starých Slovákoch* ako inaugurator (Kto žil v 9. storočí na území Slovenska, 2009), skôr si myslím, že v 9. stor. ešte môžeme hovoriť len o západoslovanských Nitranov, ktorí nemali spoločnú identitu s obyvateľmi z oblasti dnešnej Východoslovenskej nížiny (to koniec koncov píše aj sám autor na str. 92 a 93) a až odtrhnutie od ostatných slovanských susedov v 10. storočí a zjednotenie oboch hustejšie osídlených nížinných oblastí v jednom štáte spôsobilo postupne jednotné vnímanie hornouhorských Slovanov > Slovákov. Ale myslím si, že v tomto prípade ide jednoducho o dva pohľady na tú istú problematiku, ktoré sú odrazom názorovej plurality dnešnej historiografie. Nič to nemení na tom, že konkrétne štúdie M. Mareka a všetky tie množstvá zmienok o prítomnosti „cudzie etnik“ v lokalitách dnešného Slovenska, ktoré našiel a synteticky sprístupnil, sú mimoriadne minucióznou a užitočnou prácou.

K regionálnym dejinám napísal M. Marek celý rad ďalších diel – najvýznamnejšia je jeho monografia Moravany nad Váhom. Od najstarších čias po dnešok (2009). Už 2007 spolupracoval na obecnej monografii o Modrovej, pre ktorú napísal najstaršie dejiny. Tu si dovoľujem spýtať sa autora, ktorý napísal, že „starí Modrováci“ prijali krst pravdepodobne z rúk Konštantína a Metoda (s. 28), no o niečo nižšie sa na základe nálezov z Bojnej domnieva, že „kresťanstvo sa v tomto priestore medzi našimi predkami začalo udomáčňovať ešte skôr, ako k nám prišla byzantská misia“. Nie je naozaj pravdepodobnejšie, že obyvateľstvo bolo pokrstené už dlhodobou kristianizáciou bavorských misionárov vyskytujúcich sa v Nitriansku minimálne od cca. 828? A ako si možno predstaviť prežitie veľkomoravského veľmožského dvorca v Ducovom – hoci o pár desiatok juhovýchodne ležiaca Nitra ako centrum celého Nitrianska vraj nedokázala odolať ničivému nájazdu maďarských kmeňov? Autor píše, že sa im Ducové podarilo dobyť až v 3. štvrtine 10. storočia. Ale chceli ho vôbec predtým dobyť?

K prácam z regiónu Považia patrí aj štúdia o dejinách Tematína (2009), v ktorej píše, že nálezy z Bojnej sú dokladom predcyrilometodských misií (s. 34). Samozrejme o prítomnosti misionárov na našom území pred príchodom Konštantína a Metoda nemôže byť pochýb, no myslím si, že ak sa na slovanskom hradisku (podľa archeológov z čias Pribinu) nájdu fragmenty liturgickej výbavy – ale žiaden nález zvyškov kostola – tak mohlo ísť v tomto konkrétnom prípade aj o korisť. Veď bežne sa lúpili aj bohoslužobné náčinia a to dokonca aj kresťanmi. A otázka ovládnutia územia Slovenska v 10. stor. – naozaj sa môžeme domnievať, že maďarské kmene spoplatňovali až kdesi ďaleko Sasov a Bavorov, no neovládli priamo územie stredného Považia? (s. 36). A nemohli patrocíniá sv. Martina a Michala na okolí Piešťan miesto súvisu s cestnými križovatkami a mýtnicami (s. 47), vzniknúť skôr ako dôsledok toho, že tamojšie kostoly založili miestni slobodní hradskí vojaci resp. jobagióni? – Keďže aj Martin aj Michal sú typickými vojenskými patrocíniami. Otázky sa vynárajú samozrejme v prácach každého z nás, ak je nedostatok prameňov, tak niekedy nemôžu byť jednoznačne zodpovedané. Z novších prác oceňujem aj jeho štúdiu Kacvín, Fridman a Nedeca v 15. – 16. storočí (2020), kde podrobne rozoberá osudy troch lokalít na uhorskej hranici. Jeho minuciózna v najlepšom zmysle pozitivistická drobnokresba je peknou ukážkou analýzy vývoja mikroregiónu. Podnetné sú aj štúdie k dejinám a lokalizácii hradu Bana (2011), o Trnave v čase bojov o babenberské dedičstvo (2011) a ďalšie. Časť štúdií venoval okrem Považia aj Spišu s okolím (často citovaní Neugeri, 2006; Kumáni v Šariši, 2010 a ďalšie).

Z inauguračných výskumov **k cirkevným dejinám** je výborná jeho spolupráca na vynikajúcej kolektívnej monografii k dejinám stredovekej cirkevnej správy na Slovensku (Vývoj cirkevnej správy na Slovensku, zost. Vladimír Rábik, 2010). Práca syntetizuje poznatky, konečne vytvára „poriadok“ v obraze o vývoji cirkevnej správy na JZ Slovensku. Miloš Marek v nej syntetizoval poznatky o farskej sieti Nitrianskeho komitátu resp. stolice/župy v stredoveku. K téme z cirkevnej správy sa vrátil aj neskôr – napr. v štúdiu o vicearchidiakonoch (2015), ktorá prispieva k poznaniu vývoja tejto

nižšej cirkevnej štruktúry, na základe prameňov autor opisuje kompetencie a fungovanie vicearchidiakonov. Množstvo konkrétnych odvolávaní sa na pramene je opäť dokladom systematickej a minucióznej práce M. Mareka. Podobné môžeme konštatovať aj o štúdiu o pôsobení archidiakonov (2020). Z oblasti cirkevných dejín je prínosná aj jeho štúdia o rozšírení byzantského rítu na východnom Slovensku (2013). Tejto tematike sa venoval aj neskôr pri výskume špecifickej témy drevených kostolov (Capella lignea, 2016). Užitočné pre poznanie pôsobenia pápežských legátov sú štúdie o kardinálovi Boccasinim (2016) a Gentilisovi (2012).

K **šľachtickým rodom** publikoval dve detailné štúdie o vývoji rodu Čech z Levíc (2011, 2014). Štúdia o Necpalských a Justovcoch (HČ, 2018) je doslova modelovým príkladom klasickej pozitivisticky orientovanej historickej štúdie o dejinách šľachtických rodov s využitím databáz stredovekých prameňov – autor analyzuje majetkovú držbu rodu a detailne rozoberá udalosti spojené s vymretím rodu a následnými procesmi dedenia a delenia majetkovej domény.

V najnovšom období otvára témy **z oblasti mentality a duchovného života** stredovekého človeka. Napríklad o nadávaní (Prejavy dehonestácie a zhanobenia človeka v stredovekom Uhorskom kráľovstve, 2020), o gendrových vzťahoch (Svadby, sobáše a manželské zväzky v prostredí šľachty na Slovensku na konci stredoveku, 2017 – nadväzujúce napr. na starší text z tejto oblasti (Zločinnosť v stredoveku, 2011). Napríklad text o dehonestáciách a nadávaní je ukázkou toho, že inaugurant sa od svojich veľkých učiteľov dávno odpútal a ide vlastnou cestou, otvárajúc nové moderné témy (pomocou klasickej analýzy prameňov).

Vraví sa, že interpretácie sú rýchlo recipované, môžeme s nimi polemizovať a niekedy aj rýchlo zastarajú – stačí nový archeologický nález a historici môžu interpretovať nanovo. Inak je to s **kritickými edíciami historických prameňov**, ktoré patria k najstabilnejším a najcitovanejším stredovekým textom. Práve v tejto oblasti inaugurant naplno rozvinul svoj talent a neskutočnú pracovitosť. Vzhľadom na svoje vzdelanie historika a klasického filológa sa v latinských textoch pohybuje s istotou, čo dokázal v publikáciách, ktoré vyšli v rámci dvoch edičných radov - Monumenta Vaticana Slovaciae (III. Registra Vaticana ex actis Clementis papae VI. res gestas Slovacas illustrantia 2 (1342-1352) (2010), MVS III. Registra Vaticana ex actis Innocentii papae VI. res gestas Slovaciae illustrantia 3 (1352-1362) (2014)) a Fontes rerum Slovacarum (FRS II. Archivum familiae Motešický. Stredoveké listiny z archívu rodiny Motešickovcov (2011), FRS III. Archivum familiae Majtění. Stredoveké dejiny rodiny Majtěníovcov a listiny z jej archívu. (2013), FRS IV. Archivum familiae Očkaj. Stredoveké dejiny rodiny Očkajovcov a listiny z jej archívu (2015). Túto časť jeho publikačnej činnosti považujem za najviac „vysedenú“ ale aj s najdlhším trvaním a najväčším citačným potenciálom do budúcnosti.

Obdivuhodná je jeho vynikajúca **latinčina**. Čitateľ si ju mohol všimnúť v jeho edíciách, ale niekedy aj v resumé jeho štúdií (napr. o Tematíne z r. 2009). Výbornou pomôckou pre celú stredovekársku historickú obec je jeho Slovník stredovekej a novovekej latinčiny na Slovensku (2 vydania: 2018, 2020 – cca. 17.000 hesiel). V prípade, že by bol online prístupný, tak v ňom vidím tiež veľký užívateľský potenciál.

Nespomenuli sme ešte ďalšiu stránku inauguranta - rád používa **etymologickú analýzu** pri vysvetľovaní najstaršieho obdobia vývoja lokalít, kedy nám chýbajú historické pramene (napr. Ducové odvodzuje od slova *duka*, ktorým miestni nazývali veľkomoravského veľmoža; Moravany od moravskej vojenskej posádky; Ratnovce od slovanského rat/bojovať a pod.). Samotná historická etymológia je samozrejme diskutabilná (napr. názov Pozsony/Posonium väčšina maďarských kolegov odvodzuje od maďarského osobného mena *Pos*, slovenských od slovanského *Božāñ*, ja osobne od bavorského mena *Boso/Poso*). Ale dôležité je etymologické argumenty používať v korelácii s historickými (vychádzajúcimi z písomných prameňov), archeologickými či aspoň poukazovať na relevantné analógie – čo inaugurant aj robí.

Dôležitou charakteristikou profesora je fakt, že otvára svojim študentom ale aj kolegom nové obzory. Vytvára nové postupy a metódy. Aj v tejto oblasti možno inauguranta vyzdvihnúť. Snaží sa

historické dáta vizualizovať novými spôsobmi, čo sprehľadňuje napr. spracovanie väčšieho množstva seriálnych historických informácií tabuľkovými formami (Capella lignea, 2016), alebo potenciálny geografický pôvod mešťanov (Vplyv príst'ahovalectva na etnické pomery stredovekých miest na Slovensku, 2013). Z môjho hľadiska sú v tejto štúdií mimoriadne ilustratívne najmä kartografické vizualizácie prehľadne ukazujúce rôznorodosť society v jednotlivých mestách (napr. BA mešťania pochádzali prevažne z dolnorakúskej oblasti, TT zo širšieho okolia mesta, Košice zo Sliezska a Saska a pod.).

V otázke niektorých **odborných termínov** sa s inauguratorom nezhodneme – dominantné etnikum/*gens*, ktoré do Uhorska v roku 1241 vpadlo, nenazývam Tatári (ako Marsinova škola) ale Mongoli (ako západná historiografia). Veď ani Džingischán ani Batu či jeho nasledovníci Tatarmi neboli. Aj slovanské hradiská z juhozápadného Slovenska by som asi nazval zhodne s J. Steinhübelom nitrianskymi (analogicky k moravským) a nie staroslovenskými (Tematín, s. 51). Ale historici sa nemusia našťastie vo všetkom zhodnúť – aj o tom je názorová pluralita po roku 1989.

PEDAGOGICKÉ PÔSOBENIE

Docent Miloš Marek učí na univerzite už vyše dve desaťročia. Sformoval celú jednu generáciu svojich študentov. Vytvoril rad v slovenských podmienkach štandardných kurzov (napr. jazykové alebo paleografické semináre či všeobecné stredoveké dejiny) ale aj viacero unikátnych predmetov (napr. Národnosti Uhorska, Vývoj osídlenia Slovenska).

Učiteľ by žiakovi mal samozrejme vedieť odovzdať svoje vedomosti a naučiť ho zručnostiam, ktoré by mal kompetentný absolvent ovládať, ale myslím si, že takmer rovnako ako obsah je dôležitá aj forma výučby. Konkrétne učiť v duchu kolegiality a vzájomného rešpektu a úprimného záujmu. Myslím si, že množstvo ním školených bakalárskych a magisterských záverečných prác svedčí o obľúbenosti tohto pedagóga medzi jeho študentmi a doslova o vytvorení si vlastnej „školy“, ktorú rozvíjajú aj jeho traja doktorandi.

Kolega dokáže jasne a didakticky zaujímavou tľmočiť svoje myšlienky aj profesionálnej komunite na vedeckých podujatiach, preto ho aj v tejto oblasti považujem za vhodného adepta na titul profesor.

MEDZINÁRODNÝ ROZMER

Inaugurator publikuje väčšinou v slovenčine, no súčasťou všetkých jeho vedeckých prác sú resumé – niekedy aj obsiahlejšie. Z cudzojazyčných textov treba spomenúť štúdie v maďarčine (o piešťanskom kláštore – Szeged 2012) a v angličtine (Rím 2016, Krakov 2x2011, 2017, 2020, 2021, State College/USA 2021). Nesmieme však zabúdať, že latinčina (niekoľko monografií) je medzinárodným jazykom všetkých stredovekárov, preto sú jeho edície v našej komunite univerzálne zrozumiteľné.

Isté rezervy v medzinárodnom impakte inauguratora v minulosti boli – nemal by podliehať svojej skromnej povahe, ale mal by sa viac prezentovať v stredo európskom priestore alebo v Taliansku, kde realizuje časť svojich výskumov. V ostatných rokoch však vyzerá, že sa mu to darí a rozširuje pole pôsobenia aj kvantitu prác vydaných v svetových jazykoch – momentálne už na dvoch kontinentoch, aby boli jeho diela – najmä detailné faktografické štúdie o šľachte a cirkvi či osídlení ale aj moderné práce k dejinám mentality – recipované aj v európskom prípadne ešte širšom meradle.

ORGANIZAČNÉ SCHOPNOSTI (ZAPOJENIE V GRANTOCH A ICH ZÍSKAVANIE)

Inaugurator sa spočiatku zapájal do projektov nenápadne – ako spoluriešiteľ. No jeho publikácie tvorili často gros výstupov týchto projektov. Bol spoluriešiteľom až desiatky VEGA-grantov. Neskôr sa stal hlavným riešiteľom projektov VEGA (tri za ostatných 10 rokov). V niektorých obdobiach teda pracoval aj na dvoch či viac grantových projektoch súčasne. Významnou mierou prispel aj k úspešnému medzinárodnému projektu svojho pracoviska hradenému zo štrukturálnych fondov EÚ (2007 – 2013). V súčasnosti finalizuje projekt APVV, do ktorého je úspešne zapojený. Docent M.

Marek má jednoznačne potenciál pre získavanie grantov, vedenie tímov ako aj úspešné finalizovanie výstupov.

CELKOVÝ ZÁVER

Inauguranciu patrí bezpochyby k najvýraznejším osobnostiam slovenskej medievistiky. Formuje už viac než jednu generáciu študentov. Medzi jeho absolventov patria nádejní mladí historici a vážia si ho a recipujú jeho starší kolegovia. On sám je práve tou renesančnou osobnosťou, ktorá spája „Sitzfleisch“ poctivého vedca s príjemným a korektným vystupovaním dobrého pedagóga a zároveň pracovitou organizátora vedeckého života získavajúceho a administrujúceho vedecké projekty nielen pre seba ale pre celý svoj tím.

Z uvedených dôvodov docenta Miloša Mareka **jednoznačne navrhujem prijať na inauguračné konanie** a po úspešnej obhajobe navrhnúť pokračovanie pred VR univerzity, aby **menovanému navrhla udeliť vedecko-pedagogický titul profesor.**

V Bratislave, 19. XII. 2021

Juraj Šedivý